

BİGA YANGINLARI VE AFET YÖNETİMİ (1901-1904)**Şerif KORKMAZ*****ÖZ**

Yangın, Osmanlı şehirlerine ciddi zarar veren en büyük tahribatı yapan afetlerden biridir. Bu çalışmada, Biga şehrinde 1901 ve 1904 yıllarında meydana gelen iki büyük yangın ve bu olayla ilgili afet yönetimi konusu arşiv belgelerine dayalı olarak incelenmiştir. Yangınların yaptığı maddi tahribat, devletin aldığı önlemler, yapılan aynı ve nakdî yardımlar, imar faaliyetleri çalışmanın ana konularıdır. Yapıların ahşap ve bitişik, sokakların dar olması, yangınların hızla yayılmasına sebep olmuştur. İtfaiye teşkilatının yetersizliği de yangınların hemen söndürülmesini engellemiştir. Neyse ki, yangınlarda can kaybı olmamıştır. Fakat şehrin yeniden imar edilmesi süreci ise uzun sürmüştür. 1901 Rum Mahallesi yangınında 386 bina tamamen tahrip olurken, 1904 Çarşı yangınında ise 1136 bina enkaz haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yangın, Afet Yönetimi, Kamu Yardımları, Çanakkale, Biga.

BİGA FIRES AND DISASTER MANAGEMENT (1901-1904)**ABSTRACT**

Fire is one of the main disasters that caused severe damage to the Ottoman towns. In this study, two great fire incidents that occurred in the town of Biga in 1901 and 1904, and the relevant disaster management processes have been examined through the archival documents. The economic damage caused by the two fire incidents, the measures taken by the government, public reliefs both in kind and in cash, and also the reconstruction works are the main topics of this study. The wooden and attached buildings, and also narrow streets caused fire to spread rapidly across the town of Biga. Poor firefighting facilities prevented extinguishing fire with ease. Fortunately, there was no casualty in the fire. However, post-fire reconstruction process took a long time. 386 buildings were completely destroyed by the 1901 fire in the Greek quarter of the town, while 1136 buildings remained in rubble in the 1904 fire in the market district of the town.

Keywords: Fire, Disaster Management, Public Reliefs, Çanakkale, Biga.

* Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, serifk@comu.edu.tr.

1-Giriş

Biga şehrinin bulunduğu bölgenin bir kısmı 14. yüzyılın başlarında Karesioğulları'nın hakimiyetine girmiştir. Ancak Karesioğulları, Marmara ve Çanakkale sahillerindeki iyi korunan şehirleri sıkıştırmalarına rağmen ele geçiremediler. Bazı Osmanlı kaynaklarına göre Biga, Rumeli'ye geçişten sonra geç bir tarihte 1365 yılı yazında I. Murad tarafından fethedildi. I. Murad gemilerle denizden ve karadan kuşattığı Biga'yı ele geçirdikten sonra kiliseleri mescit haline getirdi, şehre Türk nüfus yerleştirdi. Denizden ve karadan kuşatıldığı belirtilen bu yerin Biga olmadığı açıktır. Şu halde fethedilen yerin deniz kıyısındaki eski Pegaa yani Karabiga olduğu, hatta kara sıfatının şehrin harap olması ile yakından ilgili bulunduğu söylenebilir. Ayrıca Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa Gelibolu'ya geçmeden önce 1353'te Biga ve yöresini almıştır¹. Biga'nın fethedilmesinin faydalarından birisi denizciliğin artık çok daha geniş ve güvenli bir hareket sahasına kavuşmuş olmasıydı ve Marmara Denizi büyük ölçüde Osmanlı denetimine geçmiş bulunuyordu. Biga Osmanlı idaresinde sancak merkezi olmuştur². Biga önemli bir iskan merkezi ve idari bölge olma özelliğini kazandığı Osmanlı hakimiyeti döneminde giderek gelişmeye başladı. 1516'da dokuz mahalleden oluşan kasabanın, tamamen Türkler'in teşkil ettiği nüfusu da ancak 1000'e ulaşabiliyordu. 1575'e doğru nüfus 2000 kişi olmuştur³.

1876'da 4408 kişi olan Biga şehrinin erkek nüfusunun 2990'ı Müslüman, 1257'si Rum, 119'u Ermeni ve 42'si de Kıpti idi⁴. 1888'de sancakta 38.503 Müslüman, 3144 Rum, 277 Ermeni ve 82 yabancı olmak üzere toplam 42.006 kadın ve erkek nüfus yaşamaktaydı⁵. V. Cuinet, 3 nahiye (Dimetoka, Karabiga, Çan) ve 175 köye sahip Biga kazasının bir kaymakam tarafından yönetildiğini, 44.738 kişi olan genel nüfusunun, 40.749'unun Müslüman, 263'ünün konargöçer, 3745'inin Rum ve 244'ünün Ermeni olduğunu belirtir. Şehir merkezinin nüfusu ise 8395'i Müslüman, 1445'i Rum ve 160'ı Ermeni olmak üzere 10000 kişidir⁶.

¹ Feridun Emecen, " Biga" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1989, s 136.

² Hüsnü Demircan, *Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000, s. 41, 42.

³ Emecen, " Biga..", s. 137.

⁴ Salname-i Vilayet-i Cezair-i Bahr-i Sefid, Sene, 1293, 7. Defa, s. 127.

⁵ Karasi Vilayetine Mahsus Salname, 1305, 1. Defa, s. 134.

⁶ Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie, Geographie Administrative*, Tome Troisieme, Paris, 1894, s.752. 753.

Biga şehri çalışmamıza konu olan bu iki büyük yangından önce de yangınlara maruz kalmıştı. Biga çarşısında 1859 yılının 13 Eylül gecesi, saat 24.00 sularında çıkan yangın bunlardan biridir. Çarşı camii altındaki dükkânların birinde zuhur eden ateş, binaların sık olması sebebiyle hızlı bir şekilde etrafa yayılmıştı. Yangında Çarşı camii, iki medrese, bir mektep, şadırvan, dört kahvehane, üç ekmekçi fırını, bir han, bir hamam, iki hane ve 60 dükkân yanmıştır⁷.

2-Ev Yapım Malzemesi ve Yangın Söndürme Faaliyetleri

Osmanlı Devlet'inde evlerin yapımında genellikle ahşap kullanılırdı. Ahşap tercih edilmesinin sebebi, her şeyden önce ekonomik yönden maliyetinin az ve zevke göre işlenebilir bir özelliğe sahip olmasıydı. Daha önemlisi, esneme kabiliyetinden dolayı depremlerden az hasarla kurtulma ihtimali söz konusuydu⁸. Yangından korunmak amacıyla ahşap yapı tarzının terk edilerek taş ve tuğla kullanımına geçilmesi gerekiyordu. Ancak deprem korkusu ve halkın ekonomik durumunun bozukluğu kâgire dönüşümü engellemiştir⁹. İstanbul'da ahşap evlerin çoğalması ve yangınların sıklaşması üzerine 1579'da İstanbul kadısına bir ferman gönderilerek, herkesin evinde çatıya ulaşabilecek uzunlukta bir merdiven ve büyük bir fıçı su bulundurması, yangın çıktığında kimsenin kaçmayarak birbirine yardımcı olması emredilmiştir¹⁰. Daha sonraki tarihlerde de benzer fermanlar yayınlanmış, ancak yangın söndürmek için hususi bir teşkilat kurulamamıştır. Gerçek anlamda, örgütlü bir itfaiye teşkilatının kurulması ise 1720'de gerçekleşmiştir. İstanbul'da yerleşen ve Gerçek Davud Ağa adını alan bir Fransız, ilk yangın pompasını yapmıştır. Bir kısım yeniçeriler Davud Ağa'nın emrine verilerek, ilk itfaiye teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat 1826'ya kadar devam etmiştir¹¹. 1828'de Tulumbacılar Nizamnamesi yayınlanarak Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu içinde yaşlı zabitlerden oluşan kumandanlar nezaretinde, yarı askeri

⁷ BOA. İ.DH. Nr. 453/30069.

⁸ Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri", (ed.) Güler Eren, *Osmanlı, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 1999, s. 688.

⁹ Kemalettin Kuzucu, *Babıali Yangınları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (1808-1911)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2000, s. 117-122.

¹⁰ Uğur Gökteş, "Tulumbacılık" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul, 1994, s.302

¹¹Bünyamin Çelebi, "İtfaiye", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul, 1994, s. 306

nitelikteki yangıncı taburu diye anılan itfaiye teşkilatı kurulmuştur¹². 1846'da Zaptiye Müşirliği, 1855'te de şehremaneti kurulunca yangınları söndürme işi, sadece askerlerin eline bırakılmayarak, belediye merkezlerinde de tulumcılık teşkilatı kurulmaya başlanmıştır. Daha sonraki tarihlerde mahalle tulumcılığı da ortaya çıkmıştır¹³.

1871'de İstanbul'da çıkan büyük bir yangın, modern itfaiye teşkilatının kurulmasını sağlamıştır. Abdülaziz'in emriyle dönemin en modern itfaiye teşkilatına sahip Macaristan'dan, konunun uzmanı Kont Szechenyi İstanbul'a davet edilmiş ve hemen iki taburlu bir itfaiye alayı kurulmuştur¹⁴. Szechenyi'nin Türkiye'ye gelmesinden bir ay önce 2 Eylül 1874 tarihli nizamname ile İstanbul itfaiye alayı oluşturulmuştur. Szechenyi'nin göreve başlamasıyla birlikte, alayın yapısı ve işleyişini belirlemek üzere bir komisyon kurulmuş ve yangın söndürme aletlerinin modernleşmesine dönük ilk adım olarak, Macaristan'dan dört tulumba satın alınmıştır. II. Abdülhamid döneminde, taşra kentlerinin itfaiye örgütlenmesi ya da şartların iyileştirilmesi hususunda daha somut adımlar atılmıştır. Padişah, Szechenyi Paşayı 1884 yılında, tüm vilayet merkezleri ile görece kalabalık sancaklarda itfaiye bölükleri kurmakla görevlendirmiştir¹⁵.

3-Rum Mahallesi Yangını (26 Temmuz 1901)

26 Temmuz akşamı saat 18.00'da Rum mahallesinde başlayan yangın, 8 saat sürmüş, Rum mahallesinin büyük bir kısmıyla Müslüman mahallesindeki bazı evler zarar görmüştür. Haneler dışında Biga hükümet konağı, ziraat bankası, telgrafhane, belediye, mescid, kilise ve dükkanlar da yanmıştı¹⁶. Binaların ahşap ve bitişik, sokakların dar ve düzensiz olmasından, dolayı yangın hızla yayılmıştır. Etkili söndürme çalışmalarını yürütecek itfaiye teşkilatının yetersiz olması sebebiyle yangın söndürülemezdir. Yangın hakkında belgelere yansıyan ilk bilgiler yetersiz ve çelişkilidir. Biga mutasarrıfı Hıfzı Bey, Dahiliye Nezaretine çektiği 28 Temmuz tarihli telgrafta 800'den fazla binanın yandığını bildirmişti.

¹² Hüseyin Özgür-Sedat Azaklı, " Osmanlı'da Yangınlar ve İtfaiye Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.,C, 3, Sayı 1, 2001, s. 156.*

¹³ Gökteş, "Tulumcılık.", s. 302.

¹⁴ Çelebi, "İtfaiye.", s. 307.

¹⁵ Kuzucu, " Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleşmesi (1874-1922)" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, S. 14, İstanbul, 2006, s. 36, 37, 47.*

¹⁶ BOA. Y.A. HUS. Nr. 418/55; BOA. BEO. Nr. 1696/127130; BOA. DH. MKT. Nr. 2516/37.

İstanbul'daki bazı gazetelerde bu sayı aynen yer almıştır¹⁷. Yangın hakkında ayrıntılı ve doğru bilgiler Dahiliye Nezaretine 31 Temmuz'da ulaştırılmıştı. Buna göre, 214 hane, 72 dükkan, fırın, mescid, Rum kilisesi ve iki mektep yanmıştır. Yangının şehre, 35-40.000 liralık bir hasar verdiği tahmin edilmektedir.¹⁸ Ağustosun 27'sinde şehre gelen Kapıdağı ve tevabii metropolidi Kırniko Kostantinos ise, 350 hane ve dükkan, kilise ve mektebin yandığını tespit etmiştir¹⁹. Hükümet konağındaki resmi evrak ve defterler yangından kurtarılabilmiştir²⁰.

Yangının çıkış sebebi tespit edilememiştir. Ancak Sadık Hasan adındaki bir muhbir, yangının çıkışı hakkında Sadarete ihbarda bulunmuştu. 8 Eylülde Dahiliye Nezareti bu ihbarı, Biga Mutasarrıflığına bildirmiş ve tahkikat yapılmasını istemiştir. Muhbirin verdiği bilgilere göre, yangın şehrin üç dört farklı yerinde birdenbire zuhur etmişti. Yangını, fotoğrafçı, dişçi, saatçi, çivici gibi meslekleri icra etmek amacıyla kasabaya gelen ve kimlikleri meçhul Ermeniler çıkartmıştır. Bu kişiler, Biga mal müdürü Agop Efendi'nin biraderi himayesinde olduklarından soruşturma açılmamıştır²¹. Biga mutasarrıflığına, 6 Ekim 1901'de bir yazı daha gönderen Dahiliye Nezareti, yangının kasten çıkarıldığı şüphesinin sürdüğünü, bu yüzden tahkikata devam edilmesi gerektiğini bildirmiştir²².

3.1-Afet Yönetimi

Yangın sonrasında devlet, afet yönetimini Biga mutasarrıflığıyla eşgüdümlü olarak yönetmiştir. Ancak yangınların yaptığı tahribatı gidermek, ahalinin temel ihtiyaçlarını ve şehrin yeniden imar edilmesini sağlamak devlet için ciddi bir finansman meselesiydi. Devletin olağanüstü durumlar için ayırdığı bir bütçesi yoktu. Bu yüzden afetlerden sonra iane komisyonları kurulup, yardımlar toplanması kaçınılmazdı. Yangın sonrasında Biga mutasarrıfı telgrafla doğrudan Sadarete, Dahiliye Nezaretine bilgi

¹⁷ BOA. İ.SE. Nr. 14/33, Lef 3; Servet, 4. Sene, Sayı, 1140 (16 Temmuz 1317), Sayı, 1142 (18 Temmuz 1317), s. 3, 4; İkdam, Sayı, 2549 (16 Temmuz 1317), Sayı, 2550 (17 Temmuz 1317), s. 1; Servet-i Fünun, No.543, (23 Temmuz 1317) s. 188; BOA. DH. MKT. Nr. 2525/129; BOA. DH. MKT. Nr. 2516/37; BOA. BEO. Nr. 1707/127961.

¹⁸ BOA. İ.SE. Nr. 14/33, Lef 4.

¹⁹ BOA. Y. PRK. PT. Nr. 21/56.

²⁰ BOA. DH. MKT. Nr. 2583/48.

²¹ BOA. DH. MKT. Nr. 2536/66. Bu ihbara göre, yangınlardan biri, Ali Efendi Hanında kalan bir Ermeni tarafından Belediye reisinin hanının merdiveni altına bomba konulmak suretiyle çıkartılmıştır. Diğer iki yangın ise kazaen çıkmıştır.

²² BOA. DH. MKT. Nr. 2542/113.

vermiş, ahali ise şikayetlerini iletmiştir. Öncelikli olarak yangınzedelerin beslenme ve barınma ihtiyaçları karşılanmıştır. Daha sonraki dönemlerde yangından zarar görenler için yardımlar toplanmış, vergi muafiyetleri bahşedilmiştir.

Osmanlı Devletinde afetleri yönetecek bir birim yoktu. Mağdurlara yardım toplamak amaçlı komisyonların kurulması ve ülke genelinde yardım kampanyaları başlatılması II. Abdülhamid döneminde sık uygulanan bir yöntemdi. Örneğin, 1899 Denizli depremi İstanbul'da duyulur duyulmaz, Padişah kendi bütçesinden 4000 Osmanlı altını bağışlayarak, yardım kampanyasını bizzat başlatmıştır. Arkasından çıkarılan bir irade ile yardım kampanyasını yürütmek, deprem bölgesinde afetle mücadele çalışmalarını organize etmek maksadıyla İstanbul Belediyesi bünyesinde bir yardım komisyonu ya da başka bir ifadeyle bir kriz masası kurulmuştu²³.

Biga yangını sonrasında afeti yönetmek maksadıyla benzer bir uygulama yapılmıştır. 31 Temmuzda Meclis-i Mahsus'ta Biga afet yönetimi görüşülmüş ve öncelikli olarak yangınzedelerin yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının sağlanması kararlaştırılmıştır²⁴. Bunun için hemen bir iane komisyonu tertip edilmesi istenmiştir. Pirlepe ve Biga Musabin-i İane Komisyon-i Alisi adında bir komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyon daha önce Manastır vilayeti Pirlepe şehrinde vuku bulan sel felaketi üzerine İstanbul'da Şehremaneti tarafından kurulmuş olup, Biga yangınzedeleri afet yönetimi buna eklenmiştir. Bunun yanında mahalli idare, Biga ve kazalarından yardım toplanması için merkez liva olan Çanakkale'de bir komisyon kurmuştu. Mutasarrıf, kaymakam ve ahali nezaretlere, sadarete ve saraya telgraflar çekerek yardım istemişlerdir. Afet yönetimiyle ilgili İstanbul'dan gelen emirler aynen uygulanmıştır. Benzer bir uygulama 22 Aralık 1901'de yapılmıştı. Bu defa Ayvacık depremedelerine, Biga yangınzedeleri iane komisyonundan yardımlar yapılmıştır²⁵.

Biga belediyesi yangınzedelerin temel yiyecek ihtiyacını karşılamak amacıyla günlük 2000 kıyye ekmek vermeye başlamıştır. Uzun süre belediye gelirlerinden ekmek verilmesi mümkün olmadığından, Çanakkale'de hemen bir iane komisyonu teşkil

²³Yasemin Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi ve 1899 Denizli Depremi", Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler, Cilt 1, 6-8 Eylül 2006, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınları 1, Denizli 2007, s. 363.

²⁴BOA. İ.SE. Nr. 14/33, Lef, 5,6, 7; BOA. DH. MKT. Nr.2525/129.

²⁵BOA. İ.HUS. Nr.89/101;BOA. DH. MKT. Nr. 2570/129; BOA. DH. MKT. Nr. 2580/128; BOA. DH. MKT. Nr. 2572/53; BOA. DH. MKT. Nr. 563/16.

edilmiştir. Biga dahilindeki kazalardan yardım toplanması hususunda kaymakamlıklar görevlendirilmiştir²⁶. Yangınzedelerin barınma ihtiyaçları için, Biga redif deposundan 100 çadır alınmıştır²⁷. Yangınzedelerin birçoğu kasaba ve köylerdeki akrabalarının yanına yerleştirildiğinden, çadırlardan sadece 14'ü kullanılmış, diğerleri iade edilmek istenmiştir. Ancak depodan çıkarılıp, kullanılan ve kullanılmayan 100 çadırın iadesini Seraskerlik kabul etmemiştir. Bunun yerine çadırların değeri olan 34.000 kuruş veya yeni çadırlar talep edilmiştir²⁸. Verilen bu çadırlar daha sonra bir probleme dönüşmüştür. Yangından bir yıl sonra, Sadarettin Maliye Nezaretine gönderilen bir yazıda yeni çadırlar veya değeri olan paranın nizamiye hazinesine gönderilmesi talep edilmektedir²⁹. Daha sonra çadırlar satılarak parasının teslim edilmesi daha münasip görülmüştür³⁰.

Bütün alınan tedbire rağmen, Rum yangınzedelerinin hayli zor durumda kaldıkları anlaşılmaktadır. 27 Ağustos'ta Biga'ya gelen Kapıdağı ve tevabi metropolidi, yangının verdiği zarar ve çekilen sıkıntılar hakkında İstanbul Rum Patrikliğine çektiği telgrafta, Rum yangınzedelerin yangından kurtarabildikleri eşyaların yağmalandığı ve zaruri ihtiyaçların bile tedarik edilemediği hususu yer almaktadır³¹. 31 Ağustos'ta Rum patrikhanesi bu hususta Dahiliye Nezaretini bilgilendirmiştir³². Yangından bir yıl sonra (26 Temmuz 1902'de) 30 kadar Rum yangınzede, Sadarete bir yazı yazarak yardımların yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Allah'ın bütün memleketi afet ve musibetlerden koruması dileğiyle başlayan yazıda, yangında hane, ev eşyası ve mallarının yandığını, şu ana kadar şehremaneti komisyonu ve toplanan ianelerden yapılan yardımların, ihtiyaç sahiplerinin onda birine bile kifayet etmediği yer almaktadır. Meskenler yapılamadığından, yaklaşan kış günlerinin şiddetli soğuğuna maruz kalma tehlikesi içinde olduklarını da eklemiştirler³³.

3.2-İane Komisyonunun Çalışmaları

²⁶BOA. BEO. Nr. 1707/12796.

²⁷ BOA. DH. MKT. Nr. 2516/37.

²⁸ BOA. DH. MKT. Nr. 469/16; BOA. DH. MKT. Nr. 2555/84.

²⁹ BOA. BEO. Nr. 1838/137787

³⁰ BOA. BEO. Nr. 1886/141376

³¹ BOA. Y.PRK. PT. Nr.21/56

³² BOA. DH. MKT. Nr.2531/125.

³³ BOA. DH. MKT. Nr.454/35, Lef 41.

İstanbul'daki iane komisyonuna Sadrazam, Şeyhülislam, Serasker, Şura-yı Devlet Reisi, Tophane-i Amire Müşiri, Sadaret Müsteşarıyla, Adliye, Bahriye, Hariciye, Dahiliye, Maliye, Evkaf, Ticaret ve Nafia Nazırları toplam 6200 kuruş yardımda bulunmuşlardır³⁴. Biga yangınzedelerine diğer vilayet ahalisi tarafından Mart-Eylül 1902 tarihleri arasında 16.975,5 kuruş yardım yapılmıştır. Yardımda bulunan vilayetler Bağdat (4213,5 kuruş), Ankara (iki defada 4920 kuruş), Bursa (3 defada 3000 kuruş), Cebel-i Bereket (1125 kuruş) ve Adana'dır (3 defada 3717 kuruş)³⁵.

Halktan toplanan yardımların kayıt altına alınması için komisyonlar tarafından bilet bastırılmaktaydı. 1899 Denizli depreminde halktan toplanan bağışlara karşılık olarak hane biletleri bastırılıp ilgili yerlere gönderilmiştir³⁶. Aynı şekilde Biga yangınzedelerine halk tarafından yapılan bağışları kayıt altına almak amacıyla iane komisyonu bilet bastırmıştır. Daha önce Pirlepe selzedeleri için bastırılan 5000 liralık bilete, 5000 liralık bilet daha eklenmiştir. Selzedeler için 2000 lira kadar ianenin yeterli olacağı tahmin edildiğinden, kalan meblağın yangınzedelere tahsisi münasip görülmüştür³⁷. Yangından yaklaşık bir ay sonra Ağustosun 21'inde komisyonca toplanan 10.000 kuruş postayla Biga'ya gönderilmiştir. Daha sonra toplanacak yardım paralarının da peyderpey gönderilmesi kararlaştırılmıştır³⁸. Komisyon 5 Kasım'da 8000 kuruş,³⁹ 21 Aralıkta 5000 kuruşu, Biga kaymakamlığına göndermiştir⁴⁰. Yine Aralık ayı içerisinde iki defada 15000 kuruş gönderilmiştir⁴¹.

Yangından bir yıl sonra 2 Ağustos 1902'de, aşar ihalesi için Biga kazasına giden mutasarrıfa yangınzedeler bir arzuhal vererek şikayet ve isteklerini iletmişlerdir. Yangınzedeler, Şehremaneti iane komisyonu tarafından üç defada 21.850 kuruş gönderildiğini beyan ederek, yangının verdiği hasarın bu paranın çok üzerinde olduğunu, pek çok fukaranın barakalarda yaşadığını bildirmişlerdir. Diğer taraftan iane komisyonunun Biga'ya gönderdiği yardım paralarının

³⁴ BOA. BEO. Nr.1711/128264.

³⁵BOA. DH. MKT. Nr.442/30 Lef 8, 9, 17, 19.

³⁶Yasemin Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi,..", s. 363.

³⁷ BOA. DH. MKT. Nr. 2525/129; BOA. DH. MKT. Nr. 2548/ 155; BOA. DH MKT. Nr. 2578/149.

³⁸ BOA. DH. MKT. Nr.2540/63.

³⁹ BOA. DH. MKT. Nr.2557/13.

⁴⁰ BOA. DH. MKT. Nr.2580/28; BOA. DH. MKT. Nr.2569/16.

⁴¹ BOA. DH. MKT. Nr.2567/117; BOA. DH. MKT. Nr.2548/27.

miktarı ile teslim alınan miktar arasında tutarsızlık olduğu ortaya çıkmıştır. Pirlepe ve Biga Komisyonu Birinci Azası ve Şehremini, 17 Eylül 1902'de Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda, Biga yangınzedelerine 5 defada toplam 37.597,5 kuruş gönderildiğini beyan etmiştir. Ancak Biga mutasarrıflığı kayıtlarında bu miktar 21.850 kuruştur. Bunun üzerine Sadaret Biga mutasarrıflığına, 24 Eylülde bir yazı yazarak açıklama istemiştir⁴².

3.3-Muafiyetler

Yangından zarar gören ahaliye binalarını yeniden yapmaları için ihtiyaç duydukları tuğla, kiremit, kireç, kereste, tahta temininde vergi muafiyeti sağlanmıştır. Orman, Maden ve Ziraat Nazırı, 18 Ocak 1902'de Sadarete gönderdiği yazıda, yapı malzemelerinin vergiden muaf tutulmasını istemiştir. İane komisyonu ve Biga kazası meclisi tarafından tanzim edilen defterdeki bilgilere göre, binalar için 6.220.000 adet tuğla, 640.000 adet kiremit, 32.000 kantar kireç, 1840 metre küp meşe kerestesi, 2000 metre küp çam tahtası ve 108 metre küp meşe çatı tahtasına ihtiyaç vardır⁴³. Nisan 1902'de muafiyetler için irade çıkmıştır⁴⁴.

3.4-Resmi Binalar ve Mektep Yapımı

Biga hükümet konağı tamire muhtaç olduğundan yangından birkaç ay önce alınan kararla onarımı için 12.730 kuruş tahsis edilmişti. Ancak meydana gelen yangın söz konusu tamiratın gerçekleşmesine fırsat vermemiş, bina tamamen yanmıştı⁴⁵. Bunun üzerine hükümet konağı, 28 Temmuz tarihinden itibaren, aylık 1200 kuruş bedelle kiralanmış bir haneye taşınmıştı. Konağın kira bedelinin Dahiliye Nezareti bütçesinden ödenmesi hususunda⁴⁶ 20 Haziran 1902 tarihli irade çıkmıştır. 1901 yılı kira bedeli olan 9058 kuruş, 1902 yılı kira bedeli 14400 kuruş, nezaret bütçesine dahil edilerek, Biga emvalinden ödenmesi kararlaştırılmıştır⁴⁷.

Yanan kamu binalarının yeniden inşası için, keşiflerinin yapılarak maliyetlerinin belirlenmesi ancak 17 Eylül 1903'te tamamlanabilmiştir. Buna göre, hükümet konağı (97.907 kuruş), hapishane (30772,5 kuruş) süvari ahır, (26.106 kuruş) ve evrak

⁴²BOA. DH. MKT. Nr. 454/35, Lef, 46; BOA. DH. MKT. Nr.563/16, Lef 2, 3, 4.

⁴³ BOA. ŞD. Nr. 530/64; BOA. DH. MKT. Nr.522/49.

⁴⁴ BOA. DH. MKT. Nr. 522/49.

⁴⁵BOA. DH. MKT. Nr.2444/49.

⁴⁶ BOA. DH. MKT. Nr. 2566/38.

⁴⁷ BOA. DH. MKT. Nr. 493/32; BOA. ŞD. 2714/55.

mahzeninin (11.464 kuruş) toplam inşa bedeli ise 166.249,5 olarak hesaplanmıştır. Bu meblağın 108.400 kuruşu ahali ianesinden karşılanacaktı. Önce binaların planları ve keşif defterleri hazırlandı. Yapılan hesap neticesinde ahalinin yardımının, ancak hükümet konağı ve hapishane binalarının masrafını karşılamaya yeteceği ortaya çıktı. Bunun üzerine evrak mahzeninin hazine tarafından, süvari ahırının ise Seraskerlik bütçesinden karşılanması talep edildi. Hükümet konağının yapımı için ahaliden toplanacak yardımları içeren defterde bazı eksiklikler görülmüştür. Defterde, ahalinin yardımı toptan gösterilerek, imam ve muhtarlar tarafından ahali namına taahhütte bulunulmuştu. Bu uygulama yanlış bulunarak, yardım edecek kişinin ne kadar yardım yapacağı, yardım etmeye rızasının olup olmadığının, mühür veya imzasıyla beyan edilmesi istenmiştir. 23 Şubat 1904'te taahhüt edilen meblağın yarısı ahali tarafından mal sandığına emaneten teslim edilerek, konak yapımına ilkbaharda başlanması hususunda izin verilmesi talep edilmiştir⁴⁸.

Yangında rüştiye mektep binası da tamamen yanmıştı. Yeni mektep binasının hızlı bir şekilde yapılması için keşif defteri hazırlanmıştır. Maarif Nezareti 8 Eylül 1901'de Biga mutasarrıflığına bir yazı göndererek yanan rüştiye binasının mülkiyeti (vakıf veya mülk), kim tarafından yaptırıldığı (devlet/ahali), binanın niteliği (Kâgir/ahşap) hususlarında malumat istemiştir⁴⁹. Biga kaymakamı Ekim 1901 tarihli yazısında, rüştiye eğitimi hakkında bilgi vermektedir. Buna göre 1870'de ahali tarafından ahşap olarak yapılan mektep yangında tamamen yandığından talebeler, Cedid mahallesindeki mescide nakledilmişlerdi. Ancak yıkılmaya yüz tutan mescit talebelere yetersiz geldiği gibi, sağlıksız olduğu hakkında belediye tabibi bir rapor yazmıştı. Kasabada pek çok bina yandığından ahaliden bedava bir bina tedariki imkanı kalmamıştı. Bu yüzden mektep binası inşa edilinceye kadar eğitimin hükümet konağı girişinde yer alan ve aylık 150 kuruşa kiralanan bir evde yapılması kararlaştırıldı. Kaymakam bu binaların kirasının hazinece karşılanmasını talep etti⁵⁰.

4-Çarşı Yangını (28 Ağustos 1904)

⁴⁸BOA. DH. MKT. Nr. 651/46, Lef, 10, 11, 16; BOA. ŞD. Nr. 1589/1.

⁴⁹ BOA. MF. MKT. Nr. 577/34.

⁵⁰ BOA. MF. MKT. Nr. 601/26.

Yangın, 28 Ağustos 1904 günü saat 12.30 sularında hükümet konağı civarında inşaat halinde bulunan Alfred adlı bir kişinin hanesinde çıkmış, gayretli çalışmalara rağmen söndürülemedi ve etrafa yayılarak gece saat 24.00'a kadar devam etmiştir. Ertesi gün Biga mutasarrıfı Hıfzı Bey, Dahiliye Nezaretine telgraf çekerek yangın hakkında bilgi vermiştir⁵¹. Tercüman-ı Hakikat gazetesinde, yangın Biga Harik-i Hâili (Korkunç Yangın) olarak yer almıştı⁵². Gazetenin haberine göre yangını, inşa halindeki binada, birikmiş talaşların üzerinde kibritle oynayan çocuklar kazaen çıkarmıştı⁵³.

Yangın şehirde yaşayan bütün milletleri etkilemişti. Ancak en büyük tahribatı Müslümanlar üzerinde yapmıştır. Yanan 1136 binanın % 79'u Müslümanlara aitti. Yangında Müslümanların sahip olduğu 367 ev, 428 dükkan, 29 mağaza, 6 han, 9 fırın, 1 hamam, 19 kahvehane, 21 debbağhane, 3 cami, 2 mescit, 2 medrese, birer tekke ve kütüphane ile 3 mektep olmak üzere 892 bina yanmıştır. Rumların yanan emlakı ise 74 ev, 52 dükkan, 8 mağaza, 5 fırın ve bir kahvehane olmak üzere 140 bina idi. Ermeni halkı ise, 79 ev, 17 dükkan, 2 mağaza, 2 fırın, 2 kahvehane, birer mektep ve kilise olmak üzere 104 bina kaybetmişti. Yangında binalarla birlikte zahireler de kül olmuştu. Müslümanların 10.245 kile, Rumların 2502 kile ve Ermenilerin ise 635 kile çeşitli zahireleri yanmıştır. Vergi defterlerindeki kayıtlara göre, yanan emlak değeri 5.210.000 kuruştur. Bunlardan 3.890.800 kuruşu Müslümanlara, 696.400 kuruşu Rumlara ve 623.500 kuruşu Ermenilere aittir⁵⁴.

4.1-Afet Yönetimi

Yangından hemen sonra yangınzedelerin bir kısmı redif depolarından alınan çadırlara, bir kısmı ise Dimetoka nahiyesi köylerine yerleştirilmiş, 300 muhtaca günlük ikişer kıyye ekmek dağıtmaya başlanmıştı⁵⁵. Biga mutasarrıfı Hıfzı Bey, 31 Ağustos 1904'de Dahiliye Nezaretine çektiği telgrafta yangın sonrası alınan tedbirler hakkında bilgi vermiştir. Reji idaresi ve kasaba dışındaki

⁵¹ BOA. DH. MKT. Nr. 885/52. Lef, 2.

⁵² Tercüman-ı Hakikat, No:3193-8363, s. 4, (17 Ağustos 1320).

⁵³ Tercüman-ı Hakikat, No:3194-8364, s.3, (18 Ağustos 1320).

⁵⁴ BOA. BEO. Nr. 2400/179970; BOA. DH. MKT. Nr. 885/52. Lef 4. 25 Ağustos tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yanan bina sayısı farklıdır. Buna göre, 3 camii, 1 mescid, 2 tekke, 4 medrese, 1 kilise, 3 otel, 8 han, 2 hamam, 589 mağaza ve dükkan, 612 ev yanmıştır. Bunların dışında hükümet konağı, telgrafhane orman, belediye, banka, mahkeme daireleri de alevler arasında kalarak yok olmuştur. Tercüman-ı Hakikat, No:3201-8401, s.3,4 (25 Ağustos 1320).

⁵⁵ BOA. BEO. Nr. 2400/179970, Lef, 1.

Redif deposu hariç bütün resmi binalar yanmıştı. Kurtarılabilen defter, evrak ve paralar şimdilik geçici olarak nalbant dükkanları içerisinde muhafaza altına alınmıştı. Memurların hizmet verebilmeleri için 100 lira harcanarak, daha önce yanan hükümet konağı arsasına bir hafta zarfında baraka inşa edilmesi hususunda Biga kazası meclisi karar almıştır. Sultan II. Abdülhamid, bir ay sonra 22 Eylül tarihli iradesiyle zarar gören fakir ahali için Şehremaneti tarafından bir iane tertip edilmesini emretmiştir⁵⁶.

Padişah Eylül 1904 tarihli iradesinde de yangınzedelerin barınma, erzak ve yiyecek ihtiyaçlarının mal sandığından karşılanmasını istemiştir. Dahiliye ve Maliye nezaretleri derhal harekete geçirildi. İlk önce meskenler yapıncaya kadar düşkün kadın ve çocuklu ailelerin barakalara yerleştirilmelerine karar verildi. Barakaların yapım bedeli 90.000 kuruş hesap edilmişti. Muhtaçlara dağıtılacak erzak ve yiyecek bedeli ise 10.000 kuruştur⁵⁷. Sadarettin, Maliye Nezareti'ne gönderilen 1 Ekim tarihli yazıda yangınzedelerin ihtiyaçlarının mahalli mal sandığından ödenmesi istenmişti⁵⁸. Baraka ve erzak bedeli olan 100.000 kuruşun ise 1904 senesi Dahiliye Nezareti tahsisatına ilave edilmesi düşünülmüştür⁵⁹.

Mutasarrıf Hıfzı Bey, 3 Ekim 1904'de, yangının verdiği tahribatı müşahade etmek üzere Biga şehrine gittiğinde, şehrin en mamur mahallelerinde bulunan hanelerle, çarşı ve pazardaki mağaza, dükkan, han vs.nin tamamen yandığını, ahalinin göçebeler gibi çadır ve barakalarda ikamet ettiğini gördü. Tüccar ve esnaf duvar kenarlarında tahtalardan derme çatma kurdukları kulübelerde ticaret yapmakta idiler. Hıfzı Bey, cemaat ruhani reisleri, talebeler ve ahali, şehir dışında toplanarak, yüksek sesle padişah için dua ettiler. Daha sonra ahalinin ileri gelenleri ve iane komisyon heyeti mutasarrıfın nezdine gelerek, ihsan edilen 100.000 kuruşla yapılacak barakaların yaklaşan kış mevsiminde kimsesiz ve düşkün çocuk ve kadınları şiddetli soğuklardan korumaya yeterli olacağını bildirdiler. Meskenleri yananlar arasında yeniden hane inşasına gücü olmayan gayet fakir dul kadınlar, yetim ve hastalar mevcuttu. Bu sebeple büyük bir iane tertip edilmezse, mektep, mabed ve meskenlerin inşası mümkün olamayacaktı⁶⁰.

⁵⁶BOA. DH. MKT. Nr. 885/52. Lef 3, 4, 8, 9; BOA. BEO. Nr. 2416/181155;BOA. İ.DH. Nr.1428/21; BOA. ŞD. Nr. 2743/21.

⁵⁷ BOA. BEO. Nr. 2411/180785; BOA. İ.HUS. Nr.121/31.

⁵⁸BOA. BEO. Nr. 2421/181556; BOA. İ.HUS. Nr. 121/50.

⁵⁹BOA. BEO. Nr. 2448/183569; BOA. İ.DH. Nr. 1430/22.

⁶⁰ BOA. DH. MKT. Nr. 885/52, Lef, 11.

Biga mutasarrıfının Dahiliye Nezaretine gönderdiği Haziran 1905 tarihli yazıdan yangınzedeler için ülke genelinde bir iane tertip edilemediği anlaşılmaktadır. Mutasarrıf, inşaat mevsimi içerisinde mabed ve mekteplerin yapılmasını istemişti. Mutasarrıf daha önceki uygulamalarda olduğu gibi, İškodra depremzedeleri için İstanbul'da toplanan yardımlardan, yangınzedelerin de faydalanmasını istemiştir⁶¹.

Yangından yaklaşık bir sene sonra, aşar ihalesi için bir kez daha Biga kazasına gelen mutasarrıf Hıfzı Bey, yangınzedelerin ve şehrin genel durumunu bir telgrafla Dahiliye Nezaretine bildirmişti. Buna göre varlıklı aileler hanelerini inşaaya başlamışken, fakara barakalarda sefalet içerisindeki yaşantısına devam etmekte, eğitim-öğretim faaliyetleri elverişsiz binalarda sürdürülmekteydi. Hıfzı Bey, bu duruma son verilmesi ve halkın normal yaşantısına dönebilmesi amacıyla, İškodra depremzedeleri için İstanbul'da toplanmış bulunan yardımlardan bir kısmının Biga yangınzedelerine aktarılmasını talep etti. Seraskerlik'ten Dahiliye Nezaretine 21 Eylül 1905 tarihinde gönderilen yazı ise redif taburlarından verilen çadırlarla ilgiliydi. Yangınzedelerin iskanı için Biga redif taburu deposundan 21'i yeni, 79'u kullanılmış olmak üzere toplam 100 çadır verilmişti. Hazine bu çadırların toplam fiyatı olan 21.082,5 kuruşu, Biga mutasarrıflığından istemişti. Mutasarrıflık ise çadırların kullanıldıktan sonra iade edildiğini bildirmiştir. Çadırlar redif taburunca geçici olarak alınmıştı. Seraskerlik çadırların ordunun en büyük ihtiyacından biri olduğunu, bu yüzden verilen çadırların yerine yenilerinin imal edilmesini veya bedelinin ödenmesini istemiştir. Çadırların mahallince satılmasına, değeri miri fiyatı karşılamaz ise, kalanının belediye hasılatından nizamiye hazinesine nakden ödenmesine Şurayı Devlette karar verilmişti⁶². Ancak bu karar uygulanmamıştır. Fakir ahaliye geçici olarak verilen çadırların parasının talep edilmesinin uygun olmayacağı, ayrıca belediyeye gelir getiren akarların yanması sebebiyle, çadırların değerinin ödenmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştı. Dahiliye Nezareti çadırların askeriyece münasip fiyatla kabul edilmesini, kalan miktarın ise mal sandığından ödenmesini istemiştir⁶³.

Yangın üzerinden dört yıl geçmesine rağmen ahalinin sıkıntılarının devam ettiği görülmektedir. 30 Haziran 1908'de Biga

⁶¹BOA. BEO. Nr. 2449/183601.

⁶²BOA. DH. MKT. Nr. 885/52. Lef 27, 28.

⁶³BOA. BEO. Nr. 2805/210324, Lef 2, 3.

kaymakamı, naib, müftü, mal müdürü, tahrirat katibi, Rum ve Ermeni millet temsilcileri ve azalardan oluşan şehir meclisi ahalinin meselelerini içeren bir yazıyı mutasarrıflığa göndermişti. Yazıda, birbirini takip eden yangınlar sonucunda şehrin tahrip olduğu, yangının belediye gelirlerini yok ettiği belirtilmiştir. Örneğin hüküm süren hayvan hastalıkları yüzünden üç seneden beri panayır kurulamadığından, belediye hayvan vergilerinden mahrum kalmıştı. Gelir kaynaklarının kuruması nedeniyle belediye, zaruri masraflarını karşılamakta bile zorlanmaktaydı. Yangın mahallinin usul üzere tanzimi tüm bina ve çarşıların düzenlenmesi sokak ve kaldırımların yeni baştan inşası için hayli paraya ihtiyaç vardı. Ahali ise henüz şahsi ihtiyaçlarını tedarik edemediğinden yardıma muhtaç vaziyeteydi⁶⁴.

Yangınzedelerden on bir Müslüman ahali, 9 Ocak 1909'da Dahiliye nezaretine gönderdikleri telgrafta şikayetlerini dile getirmişlerdi. Telgrafta 12.000 liralık iane bileti vaad edildiği halde hiçbir yardımın yapılmadığı, mektep, cami ve medrese inşaatlarının yarım kaldığı veya hiç başlanmadığı, medrese talebeleri bina olmadığı için her gün birer ikişer saatlik köylere gidip geldiği yer almaktaydı. Bunun dışında ahalinin cuma ve bayram namazlarını eda etmekte büyük sıkıntı çektiği, bu yüzden yaklaşık 200 lira bedeli olan kurban derileri hasılatının, bu seneye mahsus olmak üzere hayır kurumlarının yapımında kullanılması talep edilmişti. Dahiliye Nezareti Biga sancağına gönderdiği cevapta ahalinin kurban derilerini istedikleri hayır kurumlarına verebileceklerini beyan etmiştir⁶⁵.

4.2-Şehrin Yeniden İmarı

1882 tarihli Ebniye Nizamnamesinin 20. maddesine göre, bir mahallede ondan fazla hanenin yanması hâlinde, yanan mahallenin tarla şeklinde tesviye ve yeniden taksim edilmesi ve bu taksimatın modern kent pratiğine uygun olarak yapılması gerekiyordu⁶⁶. 1 Mart 1905'de toplanan Biga Meclisi, ahaliyi son derece zarurete düşüren yangınların çıkışı, genişlemesi ve söndürülememesinin başlıca sebebinin muhacirlerin şehri kalabalıklaştırması olarak görmekteydi.

⁶⁴ BOA. DH. MKT. Nr.1272/58.Lef 3

⁶⁵ BOA. DH MKT. Nr. 2707/115. Lef 1, 2.

⁶⁶ Biray Çakmak " Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Afet Yönetimi: 1894 Büyük Uşak Yangını", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı, 15 2011, s. 76.

Bu yüzden daha önce bir hane yapılan arsalar birbirine bitişik dört beş hane, mağaza inşa edilerek, sokaklar dar bırakılmıştı. Ayrıca şehrin bulunduğu mevki dar olduğundan, yeni yapılacak binalar için yetersiz kalmıştı. Eğer sokaklar genişletilirse arsalar büsbütün küçülecek ve bazı mahallere ev bile yapılamayacaktı. Bu yüzden şehir mahallinin genişletilmesi icab etmekteydi. Meclis, Ada mahallesinden Kara Biga'ya uzanan şoşe yol güzergahına yeni evlerin yapılmasını talep etmişti⁶⁷. Mart 1906'da yanan yerlerin bir haritasının çizildiği ve haritaya uygun olarak 494 bina ve ahalinin yardımıyla bir cami, bir medrese, 5 akar yaptırıldığı görülmektedir. Bu hususta kaymakam Hasan Beyin gayretli çalışmaları mutasarrıflıkça dikkate değer bulunmuştur⁶⁸.

7 Ocak 1907'de Biga kaymakamı, mutasarrıflığa gönderdiği yazıda tanzim edilen harita gereğince 2 sene içerisinde şehirde yeniden üç cadde açıldığını bildirmişti. Kara Biga'ya uzanan şosedan başlayıp, şehir içinden geçen ve ileride inşası düşünülen Çan yoluyla birleşecek olan 1200 metre uzunluğunda ve 12 metre genişliğindeki büyük caddeye Hamidiye Caddesi adı verilmiştir. 450 metre uzunluk ve 10 metre genişliğindeki caddeye Sultan Abülmecid'e nisbetle Mecidiye Caddesi, 525 metre uzunluk ve 10 metre genişliğindeki caddeye ise Gazi Sultan Osman Han'a nispetle Osmaniye Caddesi adı verilmiştir. Caddelerin büyük kısmına da taş döşenmiştir⁶⁹.

4.3-Kamu Binaları ve Mekteplerin İnşası

Daha önceki yangında hükümet konağı yandığı için, kaza kalemlerinin geçici olarak kiralanmış bir haneye taşındığından yukarıda bahsedilmişti. Ancak bu yangında geçici konak da yandığından yeni bir binaya ihtiyaç hasıl olmuştu. Neticede aylık 332,5 kuruş bedelle yeni bir hane kiralanarak hükümet konağı ittihaz edildi⁷⁰. Biga hükümet konağının yeniden yapımı için 1901 yangınından sonra keşif defterleri hazırlanmış ve yapım masrafları tespit edilmişti. Ancak konak inşaatına başlanamamış ve ikinci yangın vuku bulmuştu. Şura-yı Devlette konak ve müstemilatının yapımı hususu 27 Şubat 1905'te tekrar müzakere edilmişti. Konak ve müstemilatı hapishane, mahzen, süvari ahırının yeniden inşası için daha önce tespit edilen paranın bir kısmının 1905 Maliye Nezareti

⁶⁷ BOA. ŞD. Nr.1592/17, Lef 1-4.

⁶⁸BOA. DH. MKT. Nr.1060/22.

⁶⁹BOA. Y.A. RES. Nr. 143/83. Lef 3, 4;BOA. DH. MKT. Nr. 1145/22.

⁷⁰BOA. DH. MKT. Nr. 922/59.

bütçesine eklenmesine karar verilmişti.⁷¹ Ancak daha sonraki yazışmalardan hükümet konağı, hapisane ve müstemilatının inşaat masrafı olan meblağın büyük kısmının yardımlarla, kalanının (56.000 kuruş) hazinece ödenmesine ve Dahiliye nezareti bütçesine eklenmesine karar verilmiştir⁷².

Yangında erkek ve kız rüştiyesiyle, ibtidai mektebi, 3 cami, 2 mescid yanmıştı. Yangın sonrasında, rüştiye eğitimi gayet sıhhsiz bir şekilde muallim hanesinde, ibtidai eğitimi ise küçük bir mescid içerisinde yapıyordu. Bu yüzden Biga mutasarrıflığı 118.498 kuruş olan liva maarif hissesinin mekteplerin inşası için bir senelik alınmamasını talep etmişti. Bu talep 4 Aralık 1905'te Maarif Nezaretinde görüşülmüş ve bütçe darlığı sebebiyle münasip görülmemiş, mekteplerin birer sene ara ile üç senede yapılması istenmiştir. Maarif nezareti, yalnız bir mektebin yapımı için keşif yapılarak ihale yapılmasını uygun bulmuştur⁷³.

Mekteplerin inşası için başka kaynaklar da bulunmuştu. Bunlardan biri Biga'da yapılan güreş müsabakalarından elde edilen gelirlerdir. 1906 ve 1907 yıllarında yapılan güreş müsabakalarından elde edilen gelir, maarif masrafları için kullanılmıştır. 1906 yılı güreş müsabakalarından elde edilen 6500 kuruş, mekteplerin inşası ve muallim maaşlarının bir kısmının ödenmesine katkı sağlanmıştı⁷⁴.

Biga rüştiye mektebi binasının inşasına yangın sonrasında hemen başlanamamıştı. Biga mutasarrıfı Muharrem Bey, Nisan 1908 tarihinden itibaren rüştiye binasının yeniden yapılması hususunda Maarif Nezaretine telgraflar çekerek mektep binasının yapımına izin verilmesini istemişti. Rüştiye talebeleri, kiralanan bir barakada, kuru tahtalar üzerinde oturarak tahsil görmekteydiler⁷⁵. Şura-yı Devlette yapılan müzakereler sonucunda rüştiye binasının 64.000 kuruş sarf edilerek inşa edilmesi uygun bulunmuştur⁷⁶. Padişahın adına nispetle Füyuzat-ı Reşadiye adı verilen rüştiyenin resmi açılışı 27 Temmuz 1909'da yapılmıştır⁷⁷.

Biga kaymakamı, 4 Ocak 1907'de mutasarrıflığa yeni yapılan cami hakkında bilgi vermişti. Buna göre, Çarşı camisi ianelerle inşa edilmekte olup, ahali tarafından taahhüd edilen 113.000 kuruşun

⁷¹BOA. İ.DH. Nr. 1143/12.

⁷²BOA. DH. MKT. Nr.651/46, Lef, 10, 11, 16.

⁷³BOA. MF. MKT. Nr. 897/60.

⁷⁴BOA. DH. MKT. Nr. 1180/40. Lef, 1, 2, 3.

⁷⁵BOA. MF. MKT. Nr. 1063/40.

⁷⁶BOA. İ.MF. Nr. 14/44. Lef 1.

⁷⁷BOA. DH. MKT. Nr. 2899/69; BOA. DH. MUİ. Nr.41/15; BOA. İ.MF. Nr.15/2.

94.800 kuruşu nakden toplanmıştı. 42.000 kuruşluk malzeme de tedarik edilmişti. Camini minare ve dört duvarı kâgir olarak inşa edilmişti. Kış mevsimi geldiğinden inşaata ara verilmiş, ilkbaharla birlikte kubbeleriyle sair eksikliklerinin tamamlanması kararlaştırılmıştı. Bundan başka camiye gelir sağlamak amacıyla senelik 8000 kuruş kira geliri getirecek 7 adet dükkan yapılacaktı⁷⁸. Kaymakam, Temmuz 1905 senesinde cuma selamlık töreninde Sultan Abdülhamid'in Ermeni terör saldırısından kurtuluşuna sevincini ifade etmek amacıyla, camiye Şükran-ı Hamid adını vermek istediklerini, bildirmiştir⁷⁹.

Ermeni mahallesindeki yanan Surp Krikor Ermeni kilisesiyle avlusunda erkek ve kızlar için bir mektebin yeniden inşa edilmesi hususunda 31 Ocak 1908'de Biga Ebniye kalfası Gelibolulu Tahsin tarafından bir keşif defteri tanzim edilmişti. Kâgir yapılacak kilise ve mektebin maliyeti 30.605 kuruş olarak tahmin edilmişti. Şuray-ı Devletle yapılan müzakereler sonucunda 8 Temmuz 1909'da irade çıkmış, kilise ve mektebin yapımına izin verilmişti. Kilise eski arsası üzerine yeniden yapılacaktı. Kilise binasının uzunluğu 23,5, genişliği, 10,5, yüksekliği ise 9,5 metre büyüklüğünde olacaktı. Ayrıca kilisenin kapısı üzerindeki çatıdan itibaren 3 metre genişliğinde ve 3,5 metre yüksekliğinde bir çan kulesi yapımına izin verilmişti⁸⁰.

4.4-Muafiyetler

Biga mutasarrıflığı Dahiliye Nezaretine 28 Mayıs 1905'te bir yazı yazarak fakir, düşkün kadın ve çocukların ikametleri için yapılan hanelerle, cami, mescid, mektep ve medreseler gibi hayır müesseselerin inşasında kullanılacak 6165 metre küp meşe ve 2831 metre küp çam kerestesinin orman resminden muaf tutulmasını istemişti. 23 Ekim 1905'te muafiyetler hususunda irade çıkmıştır⁸¹.

5 Ağustos 1908'de Nafia Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Biga kasabasında birbiri ardına zuhur eden yangınlarda belediye dairesine ait akarların yanmış olması ve birkaç seneden beri sığır vebası salgınının devam etmesinden dolayı geleneksel panayırın kurulamadığı bildirilmişti. Bu yüzden askeri daireler ve redif deposu arasındaki 1000 metrelik yol ve kasabadaki

⁷⁸BOA. Y.A RES. Nr. 143/42. Lef, 2, 3,4.

⁷⁹BOA. DH. MKT. Nr.1143/76.

⁸⁰BOA. İ.AZN. Nr. 86/22, Lef 4, 5, 6.

⁸¹BOA. DH. MKT. Nr. 969/56. Lef 1, 2, 3; BOA. BEO. Nr. 2695/202092; BOA. İ.OM. Nr.10/40.

kaldırımların inşası için belediye gelirleri yeterli olmadı. Başka vilayetlerde olduğu gibi şehir ahalisinin yol bedeli bakayasından kalan 89.530 kuruş ve çarşının tamamlanmasına kadar kasaba içerisinde amele yükümlülüğü bedellerinin kaldırılması istenmiştir. Ancak yol bedeli parasının belediye ait olan inşaatlara sarfına kanun müsait olmadığından bu istek reddedilmiştir⁸².

4.5-Taltifler

II. Abdülhamid devrinin ödüllendirme mekanizması kapsamında, Biga yangınının söndürülmesinde hizmeti görülen askerler 5 Ağustos 1905 tarihinde madalya ile taltif edilmişlerdi. Jandarma taburu süvari birinci bölüğü yüzbaşısı Refik Bey, tabur katibi İbrahim Hakkı, Kal'a-i Sultaniye Redif deposunda müstahdem Salih Efendi ve Donanmada müstahdem kazancı Besim Efendi, kurtarma römorkör vapurlarında müstahdem Gerzeli Osman'ın tahlisiye madalyasıyla taltifleri hakkında Biga mutasarrıflığı talepte bulunmuştu⁸³. 17 Eylül 1906'ta can kurtarma ve yangını söndürme hususunda gayret gösteren, Çardaklı Halil, Muhacir Hasan, Kameroğlu Hüseyin, Ramazan, Halil, Sukütioglu Hüsnü, Hafız Süleyman, Hacı Emin'in Ahmet, Rüsumat memuru Hafız Mehmet Efendiye tahlisiye madalyasıyla taltifleri Sadarete bildirilmiştir⁸⁴.

1905'de, yangınzedelerin iskanı ve hükümet konağının yeniden inşası hususunda olağanüstü güzel hizmetler yapan, Belediye Reisi Hasan Tahsin, mal müdürü İlhami, eşraftan İbrahim ve Karabiga Müdürü Hüseyin Beylere, rabia rütbesi verilirken, Jandarma Yüzbaşısı Zekeriya Efendi de 4. rütbeden Osmanlı nişanıyla taltif edilmişlerdir⁸⁵. Yangın sonrası Biga'nın haritasını yaparak, sokakların tanzimi hususunda fahri olarak güzel ve gayretli hizmetlerde bulunan, istihkam mülazım-ı evveli Selahaddin Efendinin 4. rütbeden Osmani nişanı ile taltif edilmesi de Sadarete bildirilmiştir⁸⁶.

Sonuç

Biga yangınlarının yaptığı tahribatı gidermek, ahalinin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve şehrin yeniden imar edilmesini sağlamak

⁸² BOA. DH. MKT. Nr.1272/58, Lef 3,4.

⁸³ BOA. DH. MKT. Nr. 995/18.

⁸⁴BOA. DH. MKT. Nr.1119/55.

⁸⁵BOA. DH. MKT. Nr. 998/58.

⁸⁶BOA. DH. MKT. Nr. 1201/71.

devlet için ciddi bir finansman meselesi doğurmuştur. Devletin olağanüstü durumlar için ayırdığı bir bütçesinin olmaması yangınlardan sonra iane komisyonları kurularak yardım toplanmasını gerektirmiştir.

1901 Temmuz Rum Mahallesi yangını 8 saat sürmüş, 214 hane ve 72 dükkânla beraber fırın, mescit, kilise, mektep hükümet konağı, ziraat bankası, telgrafhane ve belediye binaları yanmıştır. Resmi belgelere ve gazete haberlerine bakılırsa yangında can kaybı olmamıştır. Afetzedelerin maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla İstanbul ve Çanakkale’de iane komisyonları teşkil edilmiştir. Yangınzedelere sadrazam, nazır, müsteşar gibi üst düzey devlet yöneticileri ve farklı vilayetlerdeki ahali tarafından para yardımlarında bulunulmuştur. Binaların yeniden yapımında kullanılacak malzemeler vergiden muaf tutulmuştur. Yapılacak olan resmi bina ve evlerin maliyetlerinin belirlenmesi ancak 1903’te tamamlanabilmiştir. Yangında şehirdeki mektep binaları yok olduğundan, kiralanan hanelerde eğitim öğretim yapılabilmıştır.

Şehir 1901’deki yangının yaralarını saramadan Ağustos 1904’de çarşıda ikinci yangın çıkmıştır. Bunda, 1000 ‘in üzerinde yapı, kamu binası yanarken, ölüm ve yaralanma vakası yaşanmamıştır. Yangından sonra Şehremaneti tarafından iane tertip edilmiş, yangınzedeler barakalara yerleştirilmiştir. Eğitim öğretim elverişsiz geçici binalarda yürütülmüştür. Hükümet konağının yeniden yapımına 1905’te başlanabilmiştir. 1906’ta yangın yerlerinin kadastro suna uygun olarak 494 bina yapılmıştır. 1907’de şehirde Hamidiye, Mecidiye ve Osmaniye adında üç yeni cadde açılmıştır. Biga rüştüyesi ancak 1909’da açılabilmiştir.

Peşpeşe vukubulan iki büyük yangın şehrin yeniden imarını zorlaştırmıştır. Özellikle resmi binalarla, cami, kilise ve mekteplerin yapımı gecikmiştir. Yangınlar şehrin ticari hayatını da olumsuz etkilemiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları, Salnameler ve Gazeteler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO). 1696/127130, 1707/127961, 1707/12796, 1711/128264, 1838/137787, 1886/141376, 2400/179970, 2411/180785, 2421/181556, 2448/183569, 2449/183601, 2805/210324, 2695/202092.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT). 442/30, 454/35,469/16, 493/32, 522/49, 563/16, 651/46, 885/52, 922/59,

969/56, 995/18, 998/58, 1060/22, 1119/55, 1143/76, 1145/22, 1180/40, 1272/58, 1201/71, 2416/181155, 2444/49, 2516/37, 2525/129, 2516/37, 2531/125, 2536/66, 2540/63, 2542/113, 2548/27, 2548/155, 2555/84, 2557/13, 2566/38, 2567/117, 2569/16, 2570/129, 2572/53, 2578/149, 2580/128, 2583/48, 2707/115, 2899/69.

Dahiliye Nezareti Muharebat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI). 41/15.

İrade, Dahiliye (İ.DH). 453/30069, 1428/21, 1430/22, 1143/76, 1143/12.

İrade, Şehiremaneti (İ.ŞE). 14/33.

İrade Hususi, (İ.HUS). 89/101, 121/31, 121/50.

İrade, Orman ve Maadin (OM). 10/40.

İrade, Maarif (İ.MF). 14/44, 15/2

İrade, Adliye ve Mezahib (İ.AZN). 86/22.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF. MKT). 577/34, 897/60, 1063/40, 601/26.

Şura-yı Devlet (ŞD). 530/64, 1589/1, 1592/17, 2714/55, 2743/21

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A RES). 143/42.

Yıldız Posta Telgraf Nezareti Maruzatı (Y. PRK. PT). 21/56.

Yıldız Hususi Maruzat (Y.A. HUS). 418/5.

Salname-i Vilayet-i Cezair-i Bahr-i Sefid, Sene, 1293, 7. Defa.

Karasi Vilayetine Mahsus Salname, 1305, 1. Defa.

Servet, 4. Sene, Sayı, 1140 (16 Temmuz 1317), 4. Sene, Sayı 1142 (18 Temmuz 1317).

İkdam, Sayı, 2549 (16 Temmuz 1317), Sayı, 2550 (16 Temmuz 1317)

Servet-i Fünun, No:543 (23 Temmuz 1317)

Tercüman-ı Hakikat, No:3193-8363, (17 Ağustos 1320), No: 3194-8364, (18 Ağustos 1320), No:3201-8401, (25 Ağustos 1320)

Araştırma Eserleri

AVCI, Yasemin (2007), "Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi ve 1899 Denizli Depremi", Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler, Cilt 1, 6-8 Eylül 2006, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınları 1, Denizli; ss. 363-367.

CUÏNET, Vital, (1894), *La Turquie D'Asie, Geographie Administrative*, Tome Troisieme, Paris.

ÇAKMAK, Biray, (2011), “Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Afet Yönetimi: 1894 Büyük Uşak Yangını”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı, 15, ss. 63-76.

ÇELEBİ, Bünyamin (1994), “İtfaiye”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, İstanbul: ss. 306-307.

DEMİRCAN, Hüsnü (2000), Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara.

EMECEN, Feridun (1989), “Biga” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul: ss. 136-137.

GÖKTAŞ, Uğur (1994),“Tulumbacılık” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, ss.301-303.

KUZUCU, Kemalettin (1999), “Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri” (Ed), Güler Eren, Osmanlı, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 687-699.

KUZUCU, Kemalettin (2000), Babıali Yangınları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (1808-1911), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

KUZUCU, Kemalettin (2006), “Szechenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleşmesi (1874-1922)” Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 14, İstanbul:ss. 36- 47

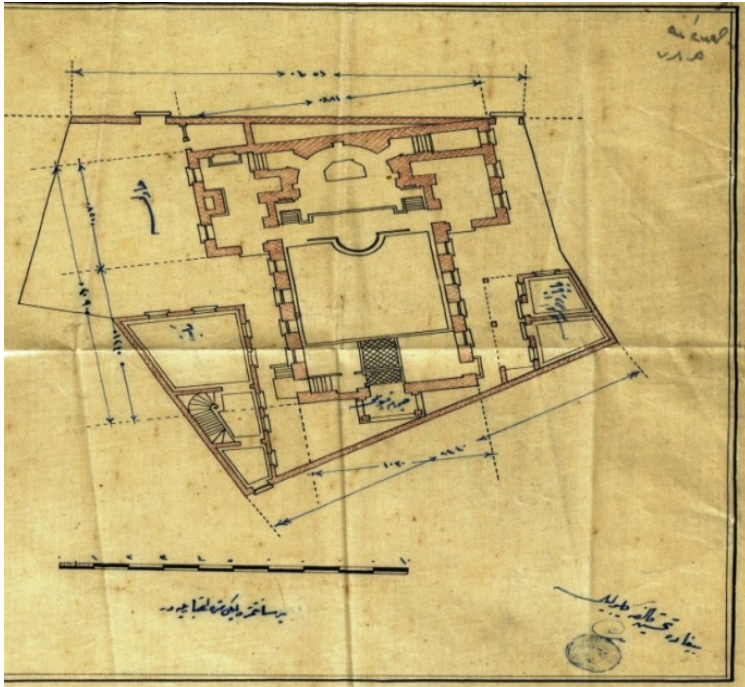
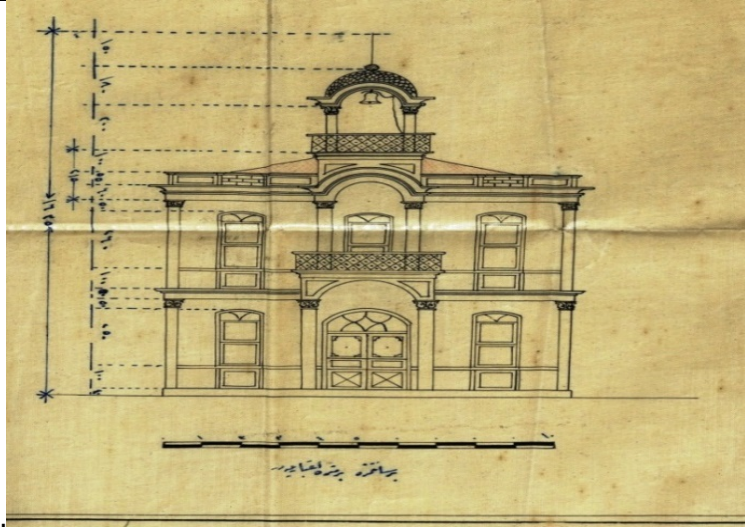
ÖZGÜR Hüseyin-Sedat AZAKLI (2001) “Osmanlı’da Yangınlar ve İtfaiye Hizmetleri”, Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., C, 3, Sayı, 1, ss.153-172.

Ek-1. Şükran-ı Hamid Camii Planı

Kaynak: Y.A. RES. Nr. 143/42, Lef 5

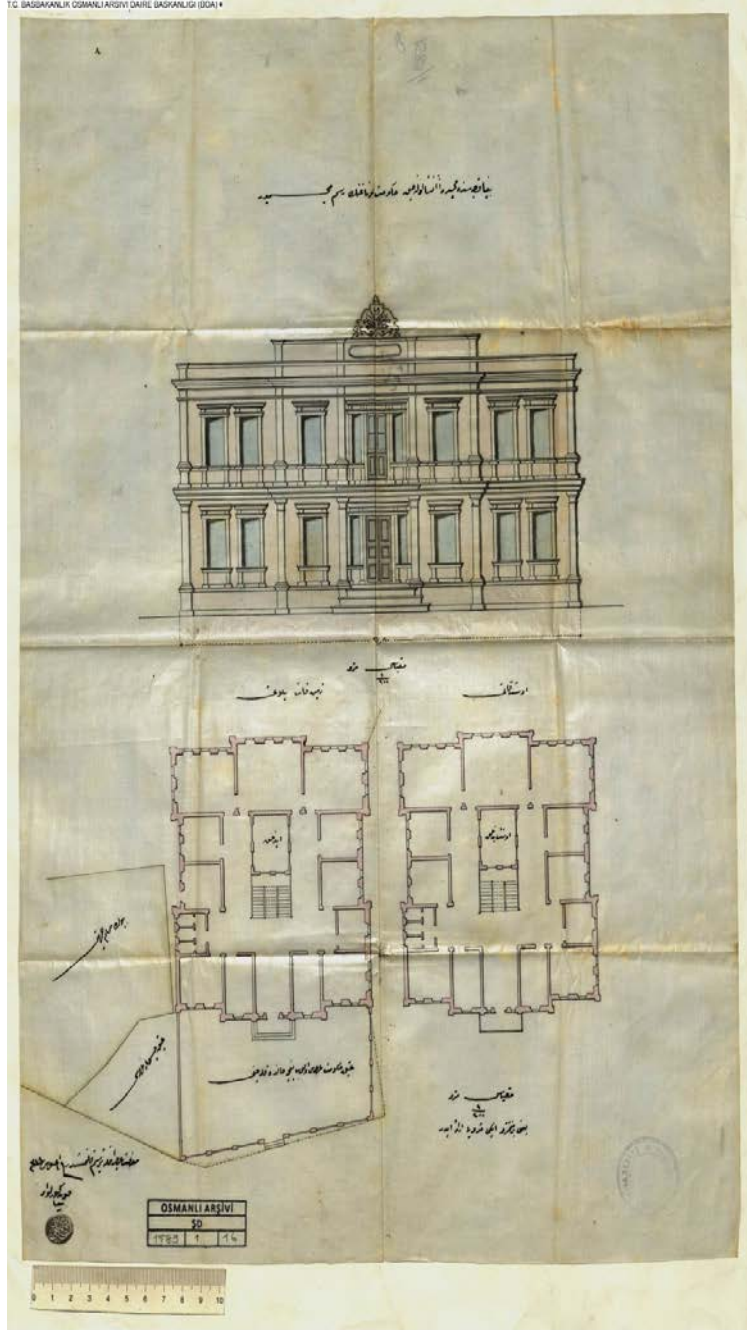
Ek- 2.Yeniden İnşa Edilecek Ermeni Kilisesi Planı

Kaynak: BOA. İ. AZN. Nr. 86/22, Lef 2

Ek-3. Biga Hükümet Konağı Planı

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (İGA) *

SD.01589.00001.016

EK- 4. Süvari Tavlası Planı

